

Az eddigi életműved négy regényből áll. Nem lehet azt mondani rá, hogy irtózatos tempó. Ritkán jutsz el odáig, hogy leülj és regénnyé formáld mindazt, ami a fejedben gyűlik, akár éveken keresztül, vagy a munkatempód ilyen komótos?

40 BÁNTANI A LÉTEZÉST

Barnás Ferencsel beszélget

Falvai Mátyás

Igazság szerint mind a kettő. Borgesnek van egy olyan félmondata, hogy egy könyv témájának a megtalálása alkotói szempontból ugyanolyan kihí-

vás, mint létrehozni magát a művet. Egy jó ötlet megtalálása – amely alatt nem egy puszta ötletet értek, nem egy eszmét, egy gondolatot, hanem egy egész képet magáról a műről – nálam úgy látszik, sokáig tart. Nem biztos, hogy ami gyorsan adja magát, az annyira jó is lesz. Viszont amikor megtalálok, akkor jön a létrehozás problematikája, dialektikája, vagy inkább úgy mondanám, saját önálló élete: mi az, amit meg kell csinálni, azt miképpen kell megcsinálni, egyáltalán ahhoz, amit meg akarsz csinálni, milyen ügyek társulnak, ezekből mi kerül a kompozícióba? Vagy egyáltalán: egy adott munka során milyen gondolkodást érvényesítek? Nekem az elmúlt húsz-harminc évben ezek mindig kérdések voltak, és addig, amíg nincs egy viszonylag tiszta képem ezekről, addig nem tudok belekezdeni. A regényírás nem csak gondolkodásból áll, éppen ezért legalább az a része, ami a gondolkodásról szól, az legyen többé-kevésbé tiszta, egy szépen felépített valami. Másrésről persze valóban lassan dolgozom, amihez hozzájön még az is, hogy az életkörülményeim okán nem tehetem meg, hogy folyamatosan csak az írással foglalkozzam.

Egyébként vágnál erre? Mert az is gyakran kérdés, hogy a civil életet, ami az élménybetáplálásért felelős és a földön tartja az embert, ki akarja-e iktatni az ember?

Évek óta van egy stabil, civil állásom, amit egy nagyon jó felállásnak tartok, de persze nekem is vannak időszakaim, amikor másként szeretném, amikor arra gondolok, hogy milyen jó lenne most két hónapig csak a szöveggel foglalkozni. De ezt az élet majd, azt gondolom, jobban megszervezi helyettem. Azt hiszem, ezt a kérdést senki nem tudja ideálisan megoldani, szerintem nincs erre igazi megoldás.

Megütötte a fületem, hogy a „kompozíció” kifejezést használtad. Valami miatt úgy érzem, hogy az irodalommal kapcsolatban ezt a kifejezést

ritkábban hallani mostanában, de ezek szerint te a műalkotásra úgy tekintesz mint kompozícióra. Ezt a szót sokkal adekvátabbnak érzem a képzőművészet és a zene tekintetében, és hát tudható, hogy nem csupán egy művészeti ág mellett kötelezted el magad, hanem az íráson kívül a zene mellett is. Az első regényed 1997-ben jelent meg, ekkor már 41 38 éves voltál, ami nem nevezhető szemtelenül fiatal pályakezdői debütnek. Mikor vált számodra egyértelművé, hogy melyik művészeti ágat tekinted elsődlegesnek, egyáltalán íróként gondolsz-e magadra?

Amikor a harmincas éveim végén kiadták *Az élősködőt*, bizonyos értelemben írónak számítottam, hiszen megjelent egy könyvem. Én azonban nem éreztem magam annak, és utána még eltelt jó sok év, mire így kezdtem tekinteni magamra. Azt hiszem, hogy az utolsó két munkánál, a csinálás alatt már valahogy azt éreztem, hogy igen, az a fajta létrehozási folyamat, ahogy a dolog megszületik, az már becsatlakoztatható egy olyan mesterségbe, amit írósnak hívunk.

Nagyon sok mindent csináltam az eddigi életemben, és a legtöbb ügyemre viszonylag hamar ráuntam. Erre még nem untam rá, ennek a kihívásai továbbra is fasciálnak, részben pedig gondot okoznak. Úgyhogy nagyon halkán, azt hiszem, mondhatom magamnak, hogy az a mesterség, amihez a legközelebb állok, az egy író-ságféle.

Egy interjúban felidézted, hogy édesapád szerint Dosztojevszkij tette tönkre az életedet. Hogyan tudja Fjodor Mihajlovics tönkretenni valakinek az életét?

Hát nem tudom, erről apámat kellene megkérdezni, ő azt hiszem elég jól meg tudná válaszolni. Arra gondolhatott, hogy egy időben állandóan könyv volt a kezemben, ami teljesítmény volt, mert nálunk otthon olvasni nem lehetett. Apánk ezt nem engedélyezte, mert azt mondta, hogy egy egészséges ember nem olvas. Mert akkor valami baj van a fejében. Otthon nem is nagyon tudtam olvasni, leginkább a középiskolában, a pad alatt meg a HÉV-en. Aztán eltelt jó sok év, és amikor apám már láthatta, hogy az életem több területe is problematikusan alakul, akkor ő úgy kapcsolt vissza, hogy ha nem olvastam volna, akkor nem zavarodott volna össze a fejem. Gondoljunk Cervantes főhősére, aki a valóságot és a képzeletet nem tudja megkülönböztetni. Valami ilyesmit érezhetett, gondolhatott az apám anno, mintha egy kicsit elveszítettem volna a valósággal a kapcsolatot. Nem mintha tudnám, hogy mi az a valóság.

A Másik halált olvasva megint előjött bennem az a felismerés, hogy a teljes magyar művészeti életen végigtekintve azt látjuk – és talán nemcsak a magyar viszonyokra igaz ez –, hogy az alkotások túlnyomó többsége abból az alapállásból indul ki, hogy valami nem oké. Majdnem minden mű erről szól, és ha valamelyik mű igazán erről szól, akkor az a Másik halál. Rendkívüli módon igénybe veszi az embert, és letaglózza, még akkor is, ha a kegyelem lehetősége is felvillan a végén. Téged személy szerint miért érdekel jobban a probléma, az, hogy valami nincs rendben, mint bármi más?

Egyrészt valószínűleg ehhez értek jobban. Van egy több évtizedes tapasztalatom, egy léttapasztalat, ami ebbe az irányba visz. Az, hogy az emberek úgy érzik, nincsenek rendben a dolgok, részben abból eredhet, hogy nem tudunk válaszokat adni az életünk kihívásaira. Mit csinálunk ilyenkor? Elkezdjük bántani a létezést, elkezdjük bántani az életet. Hogy milyen borzalmas. Miközben alapvetően velünk van probléma, a mi konstrukciónkkal, a mi lelkünkkel, a mi pszichénkkel.

Körülbelül látjuk, hogy mi történik körülöttünk, és művészként ezt próbáljuk valahogyan megmagyarázni. Egy idő után már nemcsak a világról van szó, hanem magadról is szó van, és egy idő után már nem csak magadról és a világról, hanem a kettőnek a kapcsolatáról, és akkor egy idő után már nem csak erről van szó, hanem arról is, hogy milyen ritmusban, vagy milyen színekkel, vagy milyen médiumokkal lehet megközelíteni mindazt, ami körülöttünk van. Elnézést, ha ilyen homályos vagyok, de olyan közhelyekbe nem szívesen mennék bele, hogy az életünk alapvetően tragikus, mert úgy gondolom, hogy miközben az életünk alapvetően tragikus, vannak benne más minőségek is. A humort például roppant fontosnak tartom. Etikai kérdéssé kellene válnia az ember számára, hogyan tudjon nézőpontokat megfordítva, valahonnan máshonnan is ránézni a dolgokra, mert akkor jobban látná a saját problémáit. A tragédiát és a drámát, a súlyos dolgokat semmiképpen sem akarom bagatellizálni, de szerintem kellene lennie bennünk egyfajta igénynek arra, hogy a dolgokat megpróbáljuk többféleképpen megközelíteni...

Úgy gondoltam, hogy azt kell megcsinálnom, ami körülöttünk van. Szerintem Magyarországon most nagyon benne van az, hogy – direkt nem beszélnék depresszióról, mert az nem lenne elegáns – van bennünk egy olyanfajta hajlam, hogy kicsit elmerengjünk. És van bennünk egy olyanfajta hajlam is, hogy a tehetetlenségünket egyfajta szomorkodási amplitúdóval megoldottnak véljük, de kétségtelenül van olyan is, amikor valóban tehetetlenek vagyunk. Na, most a valódi tehetetlenség dinamikájába belemenni, és azt egy magyar történetbe belevinni, az számomra azért volt kihívás ennél a regénynél, mert ugyan számtalan helyen jártam a világban, úgy éreztem,

hogy jó lenne olyan dologhoz hozzányúlni, ami kifejezetten itt történik, körülöttünk.

Tehát jó a kérdés: miért foglalkozom ilyen dolgokkal? Gondolom azért, mert a passzióm részben az, hogy szeretek ilyen haszontalan dolgokkal foglalkozni.

43

Zenészi működésed fontos szakasza volt életednek, de a regényben tematikusan is megjelenik, sok más önéletrajzi jellegű motívum mellett. Hogyan találtad meg a hangszered?

A zene az elmúlt harminc évben kétségkívül fontos része volt az életemnek. Utólag döbbenek meg azon, hogy jó húsz éven keresztül évente négy-öt hónapot külföldön töltöttem. Akkoriban valahogy úgy gondoltam, hogy nekem ez a négy-öt hónap jár, pedig az ilyesmi rohadatul nem jár. És csak amikor már nem volt lehetőségem menni, akkor döbrentem rá, hogy ez mennyire erősen befolyásolta az életemet, alakította a gondolkodásommat. Egyfajta egzisztenciális biztonságot jelentett számomra. Éveken keresztül muzsikusként éltem az életet: kint dolgoztam az utcán, éttermekben, zöldséges piacokon, esküvőkön, a lehető legelképezetőbb helyeken. Ez annyiból nagyon jó volt, hogy sokat alakította, tágította a látókörömet, kicsit flexibilisebbé tette a gondolkodásomat.

A hangszerrel való találkozásom teljesen véletlenül alakult. Középiskolás koromban volt egy barátom, aki fuvolázott, és akkor teljesen megbolondított ez a dolog, hát elkezdtem én is játszani, viszont nem nagyon ment, így abbahagytam. Aztán később, amikor egyetemre kerültem, újra elővettem a hangszeret, és nagyon céltudatosan kezdtem el játszani. 1983-ban a nővérem egy németországi kastélyban, egy nemzetközi zenei kurzuson szerepelt, és engem is meghívott. Az ott töltött idő nagyon sok mindent megváltoztatott az életemben, részben abból a szempontból is, hogy valamennyire felmérhettem, mit jelentett a nyolcvanas években Nyugaton, Németországban, Olaszországban, Franciaországban, tehát az úgynevezett szabad világban, lenni. Megtapasztalni azt, hogy az igazi dolgok az utcán történnek, és részt venni bennük.

Életrajzod szerint rövid ideig voltál mozgó könyvtáros is. Ezt hogy kell elképzelni?

Ez a hetvenes évek végén volt. Akkoriban Tatabányán, vagyis Tatabányához nagyon közel éltem, és egy ideig a tatabányai Városi Könyvtárban dolgoztam. Volt ott egy régi farmotoros busz, ami tele volt zsúfolva könyvekkel, belül

profi módon könyvtárrá alakítva. Azzal kellett járnom a környékbeli falvakat. Volt valami romantikája a dolognak, korabeli cseh filmekben lehetett hasonló jeleneteket látni, ahogy megállsz a farmotorossal a kis falu közepén, ahol semmi nincs, legfeljebb egy templom és egy kocsmá, és elviszed az embereknek a könyvet. A nénikék meg jönnek, szépen kiválasztják a könyvüket, és viszik haza olvasni. Hát így kell elképzelni.

A Népszabadságnak adott interjúdban hangzik el egy bon mot-ként is fel-fogható mondatod, amit örülnék, ha kicsit megmagyaráznál: „Magyar író írjon úgy, ahogyan tud”. Itt, az írótáborban sok pályakezdő van közöttünk, ezért is kérlek arra, hogy áruld el nekik, te mit tartasz a legfontosabb művészi értéknek, ha jó prózáról beszélünk.

Igen, magyar író írjon, ahogyan tud. Aminek természetesen sokszor borzalmas következményei vannak, de hát ezzel szembe kell nézni. Lehet, hogy bon mot-nak tűnik, de igazából ez egy nagyon nehéz ügy. Mert ugye itt arról van szó, hogy miként találjuk meg a saját hangunkat és nyelvünket. Tudom, hogy ez kicsit közhelyesen és tanárosan hangzik, de valahol mégiscsak ez az egésznek a lényege: meg kell találni az egyedi, csak rád jellemző hangot. Tudniillik, csak akkor van esély arra, hogy amit el akarsz mondani, az meg is fog szólalni. Hogy ezt hogyan éred el, az rajtad múlik, ebben nem érdemes megfelelni senkinek.

Az is rendkívül fontos, hogy tisztázd magadban: író akarsz-e lenni, vagy olyasvalaki, aki az íráson keresztül talál meg bizonyos dolgokat. Ha az írókénti lét mellett döntesz, akkor törekedned kell arra, hogy úgy viszonyulj az íráshoz, ahogy a saját életedhez, mindennek legyen olyan nyomatéka. Azokat a dolgokat pakold bele, amelyek számodra igazán fontosak. Olyan-fajta minőségben gondolkodj, hogy azokat a dolgokat tudd megragadni, amit mások nem tudnak. Hiszen akkor kezd igazán érdekessé és értékesé válni, amit csinálunk, ha nem az uralkodó nyelvi világban artikuláljuk a történeteinket, hanem saját nyelvünkön, ami lehet, hogy meg-megbotlik, de igaz, mert a tied.

(A beszélgetés a Fiatal Írók Szövetségének visegrádi alkotótáborában 2013. július 26-án elhangzott beszélgetés szerkesztett változata.)